

Надія Демидова, студентка групи УМм-1-18-2.0з, VI курс, спеціальність «Філологія»
(українська мова і література)
Науковий керівник: Т. І. Вірченко, професор кафедри української літератури і
компаративістики, доктор філологічних наук

АСПЕКТИ ІДЕНТИЧНОСТІ В ГУМАНІТАРНОМУ ДИСКУРСІ

Сучасні праці з гуманітаристики дають право стверджувати, що на сьогодні ми не маємо єдиної дефініції поняття «ідентичність». Натомість спостерігається багатогранне осмислення ідентичності особистості, нації. Різним аспектам проблеми формування ідентичності особистості присвятили свої праці філософи (В. Абушенко, Г. Гачев, П. Рікер, Ю. Хабермас, Н. Хамітов, Д. Чижевський та ін.), антрополог К. Леві-Стросс, історики (М. Грушевський, І. Огієнко, М. Попович), мовознавці (Є. Тарасов, С. Тер-Мінасова, Н. Уфимцева), соціологи (П. Сорокін, А. Соґомонов), психологи (З. Фрейд, Е. Еріксон, О. Леонтьєв, М. Серов, Е. Холл, Г. Хофстед) та ін.

Актуальність дослідження зумовлена функцією ідентичності, адже вона є інструментом, який сприяє формуванню власної точки зору щодо історичних подій, розумінню життєвої позиції інших спільнот.

Усе це зумовлює мету розвідки – з'ясувати аспекти, які перебувають у полі зору вчених щодо розуміння сутності ідентичності; на основі поглядів науковців запропонувати власну дефініцію базового поняття.

Дослідження феномену ідентичності особистості в психології пов'язують з такими іменами, як З. Фрейд [7] та К. Ясперс [8]. Проблема ідентичності розроблялась також Е. Еріксоном [1], Дж. Марсія [9], А. Ватерманом [10] та іншими ученими, які вивчали її в межах психодинамічного підходу. Е. Еріксона вважають засновником теорії ідентичності. Яскраво і детально розкрито ідентичність у його працях «Дитинство та суспільство», «Ідентичність, юність і криза». На рівні індивіда ідентичність розуміється як «усвідомлення людиною власної певної незмінної даності, своєї фізичної зовнішності, темпераменту,

здатків тощо – тобто як протяжність у часі» [1]. На особистісному рівні «ідентичність розглядається як відчуття людиною власної неповторності, унікальності свого життєвого досвіду, що задає певну тотожність самому собі» [1].

Е. Еріксон висловлює переконання, що ідентичність формується протягом дитинства, внаслідок послідовної ідентифікації з дорослими, які є необхідною базою розвитку соціальної ідентичності в підлітковому віці. Індивід намагається виробити єдину картину світосприйняття, в якій усі цінності й оцінки повинні бути поєднані між собою. У ранній юності індивід прагне до переоцінки самого себе стосовно близьких людей та суспільства в цілому - у фізичному, соціальному та емоціональному планах. Він завзято працює, для того щоб виявити різні грані своєї Я-концепції і стати, нарешті, самим собою, бо всі попередні способи самовизначення здаються йому непридатними. За словами Еріксона на це впливають «конституційні задатки, базові потреби, здібності, значущі ідентифікації, ефективні захисти, успішні сублімації та постійні ролі» [1]. Згідно з Е. Еріксоном, про почуття ідентичності свідчать три ознаки:

1) відчуття внутрішньої тотожності та інтегрованості у часі (дії у минулому та сподівання на майбутнє сприймаються як такі, що тісно пов'язані з сьогоденням);

2) відчуття внутрішньої тотожності та інтегрованості у просторі (індивід, незалежно від місця знаходження, сприймає себе як цілісність, а власні дії та рішення розглядає не як випадкові або кимось нав'язані, а як внутрішньо зумовлені);

3) ідентичність переживається серед значущих інших (взаємостосунки та ролі допомагають людині підтримувати й розвивати відчуття ідентичності) [2]. Таким чином функцію ідентичності Е. Еріксон бачив у можливості відрізнити себе від світу інших, відображати внутрішнє прийняття людиною соціальних ідеалів та норм. Таку структуру Е. Еріксон назвав соціальною ідентичністю.

Крім того, вчений запропонував структуру ідентичності на рівні індивідуального досвіду: *відчуття ідентичності* («відчуття особистісної тотожності та історичної безперервності особистості»); *свідоме відчуття особистісної ідентичності* («ґрунтується на тому, що людина усвідомлює себе тотожною та безперервною в часі та просторі, а також те, що оточуючі визнають цю тотожність та безперервність»); *переживання відчуття ідентичності* (посилюються з віком та внаслідок індивідуального розвитку: «людина відчуває зростаючу безперервність між переживаннями дитинства та передбачуваними майбутніми переживаннями, тим, ким вона хоче стати, та сприйняттям очікувань оточуючих стосовно себе») [2].

Соціологами формування ідентичності мислиться як процес ідентифікації (від лат. *Identifico* – ототожнювати) – особа ототожнює себе з іншою людиною чи групою людей, нормами, цінностями. Дослідник М. А. Козловець у монографії «Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації» визначає ідентифікацію як процес водночас і об'єктивний (зумовлюється об'єктивними чинниками), і суб'єктивний (зумовлюється усвідомленням суб'єктом своєї ідентичності). Суб'єктивний аспект ідентифікації полягає головним чином у тому, що люди самоототожнюють себе (ідентифікують) і як це самоототожнення сприймають і визнають інші – “чужі” [3]. Соціологи Я. Котенко та А. Ткачук вважають за доцільне розрізняти природні та штучні ідентичності. До перших, зокрема, належать соціокультурні ідентичності: етнічні, расові, локальні, загальносвітові. До других – національні, професійні, конфесійні, класові, регіональні, групові тощо. Окремі мають змішаний характер, наприклад, гендерна. У будь-якому випадку зрозуміло, що ідентичність спочатку виникає на рівні особистості, а вже потім переноситься на різні соціальні групи. Отже, можемо сказати, що ідентичність це – процес ідентифікації, за допомогою розрізнення і ототожнення [4].

Серед соціокультурних ідентичностей доцільно розглянути локальну, що «уособлює первинний (базовий, основний) рівень територіально-просторової ідентичності». Термін «локальний» є похідним від латинського «*localis*», що означає «конкретне місце» або «розташування у просторі» [4].

Локальна ідентичність доволі часто стає предметом осмислення літературознавцями, тому що письменники доволі часто предметом художнього осмислення обирають міфи тих чи тих міст. К. Котинська актуальність подібних досліджень бачить у тому, що література «завжди є елементом процесів, які точаться в суспільстві, черпає з колективної пам'яті, використовує (а часом і накидає) схеми інтерпретації минулого, які перебувають у безпосередньому зв'язку з теперішністю та майбутнім своєї спільноти» [5].

Об'єктом нашого наукового спостереження був обраний топос Львова. Актуальність знаходимо в праці етнологині В. Маліцької: «Львів дуже толерантний до інших національностей, але, наприклад, до геїв та інших секс меншин – зовсім ні. Це смішно і страшно водночас, оскільки демонструє, що місто готове приймати лише частину людей. Більшість мешканців визначають себе львів'янами більшою мірою, ніж українцями. Ще один елемент – це галицькість, тобто те, що вирізняє західний регіон. Львівськість і галицькість – це дві основні ідентичності, які не є національними, але присутні в цьому місті» [6].

К. Котинська у праці «Львів: перечитування міста» аналізує «образ Львова в літературі XX і XXI століття, літературі, що творилася різними мовами» [4, с. 10]. Крім того, літературознавиця осмислила «міф *Leopolis multiplex*, тобто міф Львова як місця, в якому протягом століть мирно і творчо співіснували різні національності» [5].

Можна з упевненістю визначити, що найважливішим підходом до розуміння ідентичності – це метод вивчення через літературу, бо саме в літературі ідентичність постає на рівні з національним питанням,

національною ідентичністю. Особливо це актуально зараз, коли наша країна переживає кризу національного самовизначення.

Література

1. Еріксон Е. Дитинство та суспільство // Режим доступу. – <https://www.litmir.me/br/?b=223486>.
2. Еріксон Е. Ідентичність, юність і криза // Режим доступу. – <https://readli.net/chitat-online/?b=375522&pg=1>.
3. Козловець М. А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації: Монографія. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 558 с.
4. Котенко Я., Ткачук А. Ф. Локальна ідентичність і об'єднані територіальні громади. Київ : ТОВ «Видавництво «ЮСТОН», 2018. – 56 с.
5. Котинська К. Львів: перекитування міста / Переклад з польської О. Сливинського. – Львів: Видавництво Старого Лева, 2017. 240 с.
6. Маліцька В. Про міфи та ідентичність // Режим доступу. – <https://life.pravda.com.ua/culture/2016/12/15/221535>.
7. Фрейд З. Психология бессознательного / З. Фрейд ; пер. с нем. – Москва: Просвещение, 1989. – 447 с.
8. Ясперс К. Общая психопатология // Режим доступу. – <https://www.libfox.ru/486468-karl-yaspers-obshchaya-psihopatologiya.html>.
9. Marcia J. E. Identity in Adolescence // Handbook of Adolescent Psychology (Ed. By J. Adelson) / J. E. Marcia – New York: John Wiley & Sons, 1980. – P. 159–187.
10. Waterman A. S. Identity as an Aspect of Optimal Psychological Functioning // Adolescent Identity Formation, Sage Publications, Inc., 1992. – P. 50–72.